

حق مؤلف در اینترنت

نوشته: علیرضا رستمی گومه

دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی

مقدمه

نسخه‌برداری از آثار دیگران مواجه هستیم که اجرای قانون حق مؤلف همانند گذشته در مورد آنها ناکارآمد است. که این موضوع بیشتر در تور جهان‌گستر (www) مشهود می‌باشد. دسترسی آزاد به میلیون‌ها رکورد در سراسر دنیا باعث ایجاد نوعی بی‌نظمی در تمامی زمینه‌ها شده است. مواردی نظیر محرمانه بودن اطلاعات، سانسور و حق مؤلف از آغاز شروع بکار شبکه جهانی مورد بحث و مناقشه بوده‌اند، و تا این لحظه راه‌حل رضایت‌بخشی برای این مسائل پیدا نشده است.

اینترنت رسانه‌ای آسان برای برقراری ارتباط و دسترسی به اطلاعات است. هرکسی می‌تواند آزادانه به انتشار مطالب خود در این شبکه بپردازد و انتظار داشته باشد که میلیون‌ها کاربر در سراسر دنیا به این مطالب دسترسی داشته باشند. میزان استفاده از اینترنت در حال افزایش است، بطوریکه بر اساس آمار ارائه شده، در آمریکا بیش از ۳۰ میلیون نوجوان به اینترنت دسترسی دارند. این افراد عمدتاً در رده سنی ۱۲ تا ۱۷ سال هستند که ۷۳ درصد این رقم را تشکیل می‌دهند. ۲۹ درصد بقیه را افراد زیر ۱۲ سال تشکیل می‌دهند (۲). همچنین شرکت‌های زیادی در زمینه اینترنت شروع بکار کرده‌اند که انفجاری بزرگ در دنیای اینترنت بوجود آورده‌اند و حتی سیاستمداران دنیا را غافلگیر کرده‌اند (۳). متأسفانه گاه از روی کارهای اصلی در اینترنت، هزاران نسخه کپی می‌شود و در این شبکه گسترده قرار می‌گیرد. برای نمونه در سال ۱۹۸۹ برنامه‌ای تحت عنوان شوالیه روئین‌تن^۱ از تلویزیون آمریکا پخش شد، که این برنامه مورد استقبال عمومی قرار نگرفت. ولی همین برنامه هنگامی که در سال ۱۹۹۲ از تلویزیون کانادا پخش گردید، مورد استقبال عمومی قرار گرفت. در این زمان که همزمان با رواج تور جهان‌گستر در آمریکای شمالی و دیگر

حق مؤلف معادلی است که در برابر اصطلاح فرانسوی Droit d'auteur وضع کرده‌اند و در زبان انگلیسی به آن Copyright می‌گویند. کسی که اثری پدید می‌آورد معمولاً قانون‌های کشورها او را پدیدآورنده (نویسنده، مؤلف، مصنف، مدون، شاعر، آهنگساز و غیره) می‌شناسند و حقوقی را به خاطر پدید آوردن اثرش، برای او در نظر می‌گیرند. البته مشروط بر این که در آن اثر از آثار دیگران و گذشتگان استفاده غیرمجاز نکرده باشد (۱).

پیشینه حق مؤلف بر اساس تعبیرها و دیدگاه‌های مختلف به سده پانزدهم و شانزدهم میلادی می‌رسد. اما اولین قانون حق مؤلف داخلی در سال ۱۷۹۰ در آمریکا و در سال ۱۷۹۳ در فرانسه تدوین گردید. و همچنین اولین توافقنامه بین‌المللی درباره حق مؤلف در سال ۱۸۸۶ در شهر برن سوئیس به امضاء رسید که به معاهده برن معروف است. بر اساس این معاهده پدیدآورندگان تابع هر یک از کشورهای عضو، در دیگر کشورهای عضو از حقوق مشابه پدیدآورندگان همان کشور برخوردارند. در سال ۱۹۵۲ معاهده دیگر در مقر سازمان ملل در ژنو مشتمل بر ۲۱ ماده و یک الحاقیه به امضاء رسید که تاکنون بیش از ۹۰ کشور جهان آنرا امضاء کرده‌اند. این معاهده در سال‌های بعد مورد تجدیدنظر قرار گرفت و با توجه به مسائل روز تدوین گردید.

مشکلات حق مؤلف در اینترنت

قوانین حق مؤلف و مالکیت معنوی سدها از آثار نویسندگان و هنرمندان حمایت می‌کردند، اما امروزه با انواع مختلف رسانه‌ها و فن‌آوری‌های قابل دسترسی برای

مناطق بود، چندین رمان بصورت دیسک فشرده در میلیون‌ها نسخه از این برنامه بطور غیرمجاز تهیه شد و در بازار توزیع گردید که به علت عدم وجود قانون حق مؤلف در اینگونه موارد، قابل پیگیری نبود (۴).

ما امروزه در دنیایی زندگی می‌کنیم که امکان جلوگیری از نسخه‌برداری از آثار دیگران تقریباً غیرممکن می‌نماید. رسانه‌های الکترونیکی خطری برای صنعت نشر محسوب می‌شوند، که این خود باعث اعلام نارضایتی بسیاری از ناشران الکترونیکی در سطح دنیا گردیده است. این ناشران حقوق مادی خود را در خطر می‌بینند. هر شخصی قادر است که از تصویر، متن یا فایل صوتی نسخه‌برداری کرده چیزی شبیه به محصول اولیه تولید نماید، در حالی که هیچ قانون مشخصی برای جلوگیری از استفاده دوباره آن محصول در صفحه وب دیگری، بدون اجازه دارنده حق مؤلف آن وجود ندارد. بنابراین اگر داوطلبی بخواهد صفحه وب بوجود آورد به دو طریق می‌تواند این صفحه را ایجاد کند: اول با کپی گرفتن از دیگر صفحات وب، و دوم صفحه‌ای با خلاقیت خود ایجاد کند. آنچه مسلم است این است که مورد اول تجاوز به حقوق پدیدآورنده محسوب می‌گردد و می‌تواند پیگرد قانونی داشته باشد.

ما اکنون در عصر ارقام بسر می‌بریم و بسیاری از کشورها، از قبل شروع به تهیه پیش‌نویس قوانین و مقررات مالکیت معنوی که فن‌آوری رقمی را هم شامل می‌شود، کرده‌اند. وضع قانون برای اینترنت خیلی پیچیده است که این خود ناشی از محیط پیوسته^۳ است. بعلاوه ازدیاد شبکه‌ها باعث شده است که به نظم درآوردن این شبکه‌ها و رسانه سیال، مشکلاتی بار آورد (۵). وب یک پدیده جهانی است که تمامی مرزهای قضایی و قانونی کشورها را که دارای قوانین و مقررات متفاوتی هستند، در بر می‌گیرد. بنابراین هرگونه قانونی که وضع گردد، بایستی قانونی فرامرزی باشد که تمامی کشورها را در برگیرد. مشکل دیگر تفاوت قانون‌های حق مؤلف در کشورهای مختلف است. اگرچه بیشتر کشورها از اصول اساسی یکسانی پیروی می‌کنند، ولی استثنائات قابل توجهی در بعضی کشورها وجود دارد و حتی در بعضی موارد قانون حق مؤلف وجود ندارد. بیشتر سایت‌های وب ناشناخته

هستند و اگر تخلفی از آنها سرزند نمی‌توان آنها را تحت پیگرد قانونی قرار داد. هر شخصی قادر است از سایت وب، هر نوع و به هر میزان که لازم می‌داند، خواه برای مصارف شخصی باشد و یا برای ایجاد سایت جدید، استفاده کند، بدون آنکه پدیدآورنده سایت از این موضوع انتقال اطلاعات از سایت خود آگاه باشد و یا کنترلی روی این موضوع داشته باشد.

تور جهان‌گستر پدیده‌ای جهانی است، بنابراین برای پیگیری مسئله حق مؤلف در این رسانه کشور خاص و یا دادگاه خاصی را نمی‌توان در نظر گرفت، بلکه تلاش تمامی سازمان‌های دولتی و غیردولتی را می‌طلبد. برای مثال اگر تخلفی صورت گرفت بر اساس قوانین کدام کشور باید به قضاوت پرداخت، قانون کشوری که تخلف در آن صورت گرفته است یا قانون کشوری که در آن اثر اصلی خلق شده است. خبرگزاری آسوشیندپرس در فوریه ۲۰۰۱ از محاکمه هکن کمپ ۲۱ ساله که به سایت ebay و چند سایت دیگر حمله کرده بود، خبر می‌دهد (۳). این محاکمه مربوط به فردی آمریکایی است که به سایتی که محل آن در آمریکا است، حمله کرده است. حال جای این سؤال باقی می‌ماند که اگر این شخص به سایتی دیگر در کشوری دیگر حمله می‌کرد، آیا باز هم محاکمه می‌شد؟

دیدگاه استفاده‌کنندگان در مورد

حق مؤلف

اقتباس قسمتی کوتاه یا حتی یک قطعه عکس که نسخه‌برداری از قسمت کوچکی از مواد دارای حق مؤلف به حساب می‌آید، بدون شک تجاوز به حقوق دارنده حق مؤلف محسوب می‌شود. همچنین اگر دارنده حق مؤلف نسبت به نسخه‌برداری دیدگاه منفی داشته باشد، حتی در صورتی که برای استفاده شخصی باشد، باید از نسخه‌برداری قانونی نیز خودداری کرد (۶). بیشتر استفاده‌کنندگان از پایگاه‌های وب، از این پایگاه‌ها بعنوان ابزاری پیشبردی در ساخت مجموعه‌های خود استفاده می‌کنند. از دیدگاه استفاده‌کنندگان، آنها نیت سوءاستفاده از این آثار را ندارند و تنها قسمت‌هایی از این برنامه‌ها را که دارای حق مؤلف هستند، اقتباس می‌کنند و سعی در فروش این محصولات "دست دوم" یا انتقال آن به

باعث دردسر گردند. به هر حال باید در نظر داشت که جزئیات استفاده منصفانه گاه باعث گرفتاری قانونی می‌گردد، بطوری که مردم هر اثری را که نوعی درآمد دارد و یا خواهد داشت، ممکن است باعث گرفتاری و دادخواهی از طرف دارنده اثر تلقی کنند.

راهکارهای مؤثر برای حفاظت از حقوق پدید آورندگان

صاحبان حق مؤلف معتقد هستند که آثار آنها در اینترنت نمی‌تواند از گزند سوءاستفاده در امان بماند و نگران این موضوع هستند. عموماً محافظت از آثار نویسندگان و هنرمندان در اینترنت به چهار طریق امکان‌پذیر است:

- ۱- قانون حق مؤلف.
- ۲- قوانین جدیدی که برای حفاظت از پایگاه‌های اطلاعاتی وضع شده است.
- ۳- قراردادهای و مجوزها.
- ۴- فن‌آوری نوین.

بهترین راه‌حل استفاده از ترکیبی از راه‌حل‌های قانونی و تکنولوژیکی می‌باشد. روش‌های قانونی انتظارات گروه‌ها را برمی‌آورد و روش‌های تکنولوژیکی مطمئن‌تر اما گرانتر است و استفاده‌کننده غیرمجاز را به دردسر می‌اندازند. همچنین توصیه شده است که علامت حق مؤلف و مشخصات دارنده حق مؤلف را در اثر ذکر کنند (۷).

Info2clear که ارائه‌دهنده خدمات حق مؤلف در اروپا است، روشی کارآمد برای حفاظت از آثار نویسندگان ارائه می‌دهد. صاحبان حق مؤلف بصورت پیوسته آثار خود را ثبت می‌کنند، سپس این آثار تا مدت زمانی که هزینه حق مؤلف پرداخت می‌شود، محافظت می‌گردند. ابتدا نمایی از متن بر روی صفحه ظاهر می‌شود و اگر استفاده‌کننده بر طبق شرایط اعلام‌شده مایل به استفاده باشد از طریق سرویس حفاظتی پرداخت پیوسته Info2clear^۷، هزینه آنرا پرداخت می‌کند و اجازه استفاده از اطلاعات را دریافت می‌کند (۸).

همچنین نویسندگان برای آنکه حقوق آنها قابل پیگیری در دادگاه باشد، بایستی آثار خود را ثبت کنند. حق ثبت می‌تواند برای ۳ ماه اعتبار داشته باشد. باید در نظر داشت که حق ثبت

دیگران را ندارند. ولی باید توجه داشت که اینگونه استفاده‌ها باعث بروز مشکلاتی برای دارندگان اثر اصلی می‌گردد. بهتر است از دارنده سایت اجازه بگیریم. ولی این موضوع در میان بیشتر مردم عمومیت ندارد و حتی بعضی از مردم این سایت‌ها را جزء اموال عمومی و تحت حاکمیت عموم تلقی می‌کنند و بدون اجازه از این سایت‌ها استفاده می‌کنند. در این گونه موارد اگر خطر دادخواهی وجود داشته باشد، حمایت‌کننده خدمات اینترنت (ISP) می‌تواند علی‌رغم میل دارنده سایت، سایت او را حذف کند.

اتصال و رابطه آن با حق مؤلف

اتصال^۵ که از طریق سایت‌های مختلف صورت می‌گیرد خود باعث ایجاد مسائل و مشکلات منحصر بفردی در رابطه با حق مؤلف می‌شود. برای نمونه اگر شخصی مستقیماً به متنی متصل شود که بطور معمول در جای دیگر قالب‌بندی شده است صاحبان متن می‌توانند اعتراض کنند، ولی اگر از طریق اتصال، ارتباط برقرار گردد، احتیاج به موافقت دارنده سایت ندارد و فقط وقتی باید موافقت را جلب کرد که اتصال باعث ضرر مالی برای دارنده حق مؤلف می‌شود.

استفاده منصفانه^۶

نظریه استفاده منصفانه یکی از مبهمترین و مهمترین محدودیت‌هایی است که برای دارندگان حق مؤلف وجود دارد. استفاده منصفانه اجازه استفاده از آثار دیگران را به ما می‌دهد. اما چه نوع استفاده‌ای، در کجا و در چه وقت؟ لغاتی مانند "منصفانه" یا "قابل قبول" بطور دقیق قابل تعریف نیستند. و تنها معیارهای اندکی در این زمینه وجود دارد. در اینگونه موارد استفاده‌هایی که علایق عمومی را برمی‌انگیزد، مانند نقد مطالب، آموزش و پژوهش مجاز شمرده می‌شوند، ولی استفاده‌هایی که تولید درآمد می‌کنند و یا مخل درآمد حق مؤلف می‌شود، مجاز نیستند. در استفاده منصفانه، انصاف بیانگر اعتبار بخشیدن به هنرمندان و نویسندگان است. در استفاده منصفانه، استفاده‌های تجاری از آثار دیگران قابل قبول نیست. در حالی که شاید تمامی استفاده‌های تجاری ممنوع نشده باشند، ولی بعضی استفاده‌های تجاری ممکن است

برای نویسندگان گران است و از لحاظ اقتصادی مقرون به صرفه نیست، ولی باید این نکته را نیز بخاطر داشت که ثبت تمام محتویات یک سایت وب به اندازه یک کتاب کار ندارد. صفحات وب به مرور زمان بازنگری شده مورد جرح و تعدیل قرار می‌گیرند، صفحاتی که مورد بازنگری قرار می‌گیرند باید جداگانه ثبت شوند و حق ثبت جداگانه‌ای که از مقدار اولیه کمتر است برای آنها پرداخت گردد (۹).

دفتر انجمن‌های کتابداری، اطلاع‌رسانی و سندداری اروپا^۸ در اکتبر ۱۹۹۴ طرح خط‌مشی کاربر حق مؤلف در اروپا بنام طرح ECUPI را به مرحله اجرا گذاشت که از جمله اهداف آن شناسایی مسائل حق مؤلف در خدمات الکترونیکی و تنظیم آیین‌نامه عملی مناسب برای استفاده از اطلاعات الکترونیکی بود (۱۰). این اقدام را می‌توان اولین گام برای حل مسائل حق مؤلف در اینترنت بحساب آورد.

در راستای حفاظت از حق مؤلف پایگاه اطلاعاتی اروپا^{۱۰} موارد زیر را توصیه می‌کند:

۱- پایگاه‌های داده‌های الکترونیکی با صرف مقداری زمان و پول، حاصل زحمت خود را مورد محافظت قرار دهند.
۲- به مدت ۱۵ سال بعد از بوجود آمدن اثر آنرا مورد محافظت قرار دهند.

۳- از اقتباس و استفاده دوباره بپرهیزند.
۴- و سرانجام پایگاه‌های داده‌ها برای آنکه مورد محافظت قرار گیرند در داخل اعضای اتحادیه اروپا تشکیل گردند.
در پایان بر اساس آنچه که ذکر گردید، راه‌حل‌های ممکن را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

۱- استفاده از پیشرفت‌های عمده فن‌آوری کامپیوتری برای شناسایی سایت‌هایی که به صاحبان حقوق مؤلف تجاوز می‌کنند که این خود مستلزم صرف هزینه است. البته باید یادآوری کرد کسانی که از آثار دیگران نسخه برداری می‌کنند، به ندرت توسط موتورهای کاوش قابل شناسایی هستند.
۲- صاحبان حق مؤلف بدون توجه به آنچه قانون می‌گوید، به نوعی تفاهم با استفاده‌کنندگان برسند.
۳- اینترنت به عنوان رسانه‌ای تلقی گردد که فراتر از کنترل قوانین جهانی می‌باشد و از لحاظ حقوق به عنوان دولتی خودگردان در نظر گرفته شود (۹).

منابع

۱. آذرنگ، عبدالحسین. **آشنایی با چاپ و نشر**. تهران: سمت، ۱۳۷۵. ص. ۱۵۵.
۲. **ایرار اقتصادی**. سه‌شنبه، ۴ اردیبهشت ۱۳۸۰. ص. ۱۲.
۳. **ایرار اقتصادی**. پنج‌شنبه، ۱۳ بهمن ۱۳۷۹. ص. ۱۲.
4. Oppenheim, Chares & Tuner, Margaret. **Copyright and Internet Fanziness**. Aslib Proceedings, Vol. 51, No.9, October 1999. PP. 290-301.
5. <http://www.prelingen.com.htm>: **Beyond Copyright Consciousness**.
6. <http://www.asmpcolorado.org/articles/copyrite.htm>: **Copyright on the Internet...prpctecting Yourself**.
7. Mirehin, David. **Protecting and Using Intellectual Property on the Internet: exploding a myth**. Online Information, 99 Proceeding, PP. 147-150.
8. News, **Protecting Content on the Web**. february, 2001. PP.6.
9. <http://www.flpic.edu/field/copynet.htm>: **Copyright on the Internet**.
۱۰. نورمن، سندی. **حق مؤلف و استفاده منصفانه در عصر اطلاعات الکترونیکی**. فصلنامه کتاب، پاییز و زمستان ۱۳۷۷. ترجمه علی‌رضا بهمن‌آبادی.
11. <http://www.ecompany.com/articles/mag/print/0%2C1643%2C5147%2COO.htm>: **Copyright Protection is for Dinosaurs**.
12. Stroag, William S. **Copyright in the New World of Electronic Publishing**. Electronic Publishing, Issues 2, June 17, 1994. Washington D.C.
13. Loundy, David. **The good, bad and ugly of copyright law rewrites**. Chicago Daily Law Bulltin, January 8, 1998.

یادداشت‌ها

1. www: world wide web
2. Forever Knight
3. Online Environment
4. Internet Service Provider
5. Link
6. Fair Use

7. Secure Online Payments Service
8. European Bureau of Library Information and Documentation Association
9. European Copyright User Platform
10. European Union Database

Lecturers

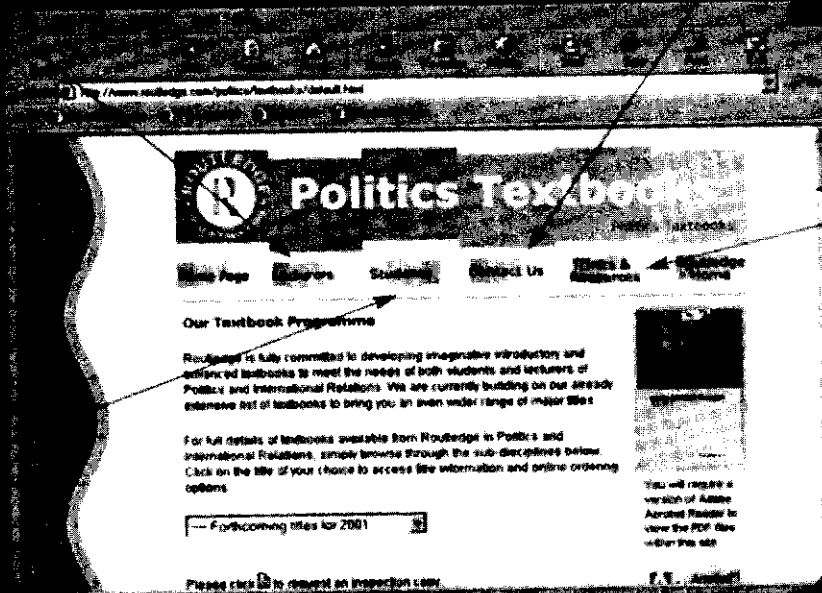
Whether you are an instructor or a student, you will find a wide range of resources available to you. For more information, please contact us at info@routledge.com.

Contact us

For more information, please contact us at info@routledge.com.

Students

Whether you are a student or a lecturer, you will find a wide range of resources available to you. For more information, please contact us at info@routledge.com.

Links and Resources

For more information, please contact us at info@routledge.com.